

191.82
1241

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS
AUG 8 1977

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXI/4—5

БЕОГРАД
1975

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXI (нова серија)

Св. 4—5

САДРЖАЈ

Стилистичка схватања Александра Белића (уз петнаестогодишњицу смрти нашег великог научника) (БЕРИСЛАВ М. НИКОЛИЋ)	203—214
Три старе именице које нису то (РАДОСАВ БОШКОВИЋ)	215—222
Граница слога и неке појаве у вези са њом (АСИМ ПЕЦО)	223—229
Прилог проучавању Ђура Даничића као акцентолога (БЕРИСЛАВ М. НИКОЛИЋ)	230—232
Приступ обради падежних синтагми у средњој школи (свршетак) (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	233—239
Писање арапских речи у српскохрватском језику (ДАРКО ТАНАСКОВИЋ)	240—254
Прилози и дискусија:	
(1) Замена арапских гласова у традиционалним српскохрватским арабизмима (НИКОЛА РОДИЋ)	254—261
(2) Транскрипција арапских имена у светлу наше правописне и језичке норме (МИТАР ПЕШИКАН)	261—266
(3) Неколико примера транскрипције арапских имена (ДАРКО ТАНАСКОВИЋ)	266—267
Текућа питања језичке културе	
(1) О етнику <i>Косовац</i> и <i>Косовар</i> (НИКОЛА РОДИЋ)	268—269
(2) Род именице <i>миџо</i> (МИЛИЦА ВУЈАНИЋ)	269—270
(3) О употреби двају глагола: 1. користити (се); 2. захвалити (се) (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	270—274
Хроника	
(1) Савјетовање у Сарајеву о раду на пројекту „Школска терминологија“ (МЕВЛИДА КАРАЦА-ГАРИЋ)	275—276
(2) Пети међународни састанак слависта у Вукове дане (ЈБИЉАНА ЈУХАС)	276—278
(3) Прва југословенска ономастичка конференција (ЗВЕЗДАНА ПАВЛОВИЋ)	278—279
Спомени	
Трајни лингвистички значај Симоновићеве термилошке грађе (In memoriam аутору „Ботаничког речника“) (МИТАР ПЕШИКАН)	280—281
Регистар	282—287

ПИСАЊЕ АРАПСКИХ РЕЧИ У СРПСКОХРВАТСКОМ ЈЕЗИКУ

У српскохрватском језику има много речи страног порекла, које на веродостојан и речит начин одражавају историјску прошлост и садашњост свестраних веза наших народа са страним светом. Велики део те лексике постао је саставни део богатства српскохрватског речника и више се не осећа као страни нанос у језику. У различитим епохама примане су речи из различитих језика, као одраз живе интерференције ширих система који су дошли у посредан или непосредан додир. Знатан број речи примљен је из арапског, персијског и турског језика, првенствено посредством Турака, па се стога све те позајмљенице једним именом зову турцизми, без обзира на дубљу етимологију. У вези са проучавањем турцизама постоји читав литература, мада ваља истаћи да се тек последњих година запајају покушаји уношења нових осветљења у ову занимљиву област¹.

Са правописне тачке гледишта турцизми не представљају посебну тешкоћу, јер су се већ одомаћили у облицима уједначеним и прилагођеним нашем језику, а затим, досадашњи правописни приручници нису пропустили да бар укратко помену овај део лексике српскохрватског језика. Међутим, додир са елементима из арапског, персијског и турског језика није прекинут и завршен примањем турцизма, већ се наставља, и даље, посебно у области преношења информације о свакодневном поли-

¹ Немогуће је овде навести чак и основне приручнике и студије посвећене изучавању турцизама и законитости њихове адаптације у српскохрватском језику. По општој оцени најбољи речник турцизама је дело Абдулаха Шкаљића *Турцизми у српскохрватском језику*, Сарајево, 1966 (у њему је могуће наћи податке и о другим крупнијим лексикографским радовима из исте области, као и о већини старијих научних прилога). Треба истаћи и допринос (недовољно искоришћен) који је дао Алојз Шмаус кроз више студија, а посебно: *Zur Lautgestalt der türkischen Lehnwörter in den südslavischen Sprachen*, Münchener Studien zur Sprachwissenschaft, 6, 1955, 104—123; и *Појаве шурско-српскохрватске језичке интерференције*, Годишњак Академије наука и уметности БЈХ, Центар за балканолошка испитивања, књ. 4, Сарајево, 1968, 121—134. Пажњу привлаче и радови пољског слависте и оријенталисте Стаховског, нпр. Stanisław Stashowski: *Studia nad chronologią turczyzmów w języku serbsko-chorwackim*, Kraków, 1967; *Fonetyka zapożyczeń osmansko-tureckich w języku serbsko-chorwackim*, Wrocław, 1973. Арабизме посебно посматра Теуфик Муфтић у студији: *Арабизми у српскохрватском језику*; Прилози за оријенталну филологију, X—XI (1960—1961), Сарајево, 1961, 5—29. Појавио се и читав низ краћих расправа и чланака, од којих неки имају знатну теоријску вредност као наговештаји нових приступа научној обради турцизама.

тичком, друштвеном и културном животу, као и у пословним, туристичким и другим контактима. Разумљиво је, најчешће се срећемо са називима, и именима из нама традиционално блиског и пријатељског арапског света, становништвом бројног, а збивањима актуалног. За преношење облика из арапског језика не постоје утврђена и уједначена правила већ се транскрипција врши прилично стихијски и неодговорно. Томе свакако знатно доприноси сразмерно слабо раширено и ретко познавање арапског језика и његових особина, затим преузимање арапских речи преко језика посредника (најчешће енглеског и француског), што повлачи (у преовлађујућем броју случајева) задржавање енглеских и француских транскрипционих решења, а као неповољан чинилац јавља се и непостојање универзалне, опште прихваћене научне транскрипције (или транслитерације) арапског писма. У погледу усвајања јединствене научне транскрипције, стање је током последњих година видно побољшано, како код нас, тако и у свету, што се огледа у постепеној конвергенцији различитих система транскрипције².

Досадашњи правописни приручници нису разматрали транскрипцију речи из арапског, турског, персијског и других оријенталних језика, чак ни у области личних имена која се најчешће преносе. У том погледу ни последњи велики *Правопис* двеју Матица није изузетак и поред све озбиљности и савесности са којом је рађен³. Тек је *Правописни приручник српскохрватској-хрватској српској језика* (аутори: др Светозар Марковић, Мустафа Ајановић и мр Звонимир Диклић, Сарајево, 1972, даље у раду наводиће се као *Правописни приручник*) шире обрадио „ријечи из оријенталних језика“ у оквиру засебног поглавља (стр. 114—117). Тиме је дат вредан допринос покушају уједначавања транскрипције туђих речи у српскохрватском језику, мада ни у *Правописном приручнику* природно нису могле бити обухваћене све стварне ситуације језичке интерференције.

² У погледу неопходности одређивање за јединствени систем научне транскрипције в. наш рад *Транскрипција шексјова писаних арапским писмом*, Мостови, 4, 16, 1973, 289—295, где се указује на предности тзв. ZDMG-система (назван тако према часопису Немачког оријенталистичког друштва — *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*), широко прихваћеног и поред извесних отпора. ZDMG-систем је изложен у посебној публикацији приликом XIX међународног конгреса оријенталиста у Риму 1935. године., вид. *Die Transliteration der arabischen Schrift in ihrer Anwendung auf die Hauptliteratursprachen der islamischen Welt. Denkschrift dem 19. internationalen Orientalistenkongress in Rom, vorgelegt von der Transkriptionskommission der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft — Carl Brockelmann August Fischer, W. Heffening und Franz Taeschner mit Beiträgen von Ph. S. von Ronkel und Otto Spies, Leipzig, 1935.* Веома блиско овом систему је и решење Међународне организације за стандардизацију (ISO). За усвајање ZDMG-система залаже се и С. Јанковић у свом запаженом и исцрпном прилогу *Транскрипција арапских ријечи и шексја* (Библиотекарство, VI, 3, 1960).

³ *Правопис српскохрватској књижевној језика*, израдила правописна комисија, Нови Сад — Загреб, Матица Српска — Матица Хрватска, 1960. У даљем току рада наводиће се као *Правопис*.

Основна тешкоћа приликом преношења арапских речи (за сада ћемо се задржати само на њима) на неки индоевропски језик произлази из разурњености арапског и уопште семитског консонантског система. За извештан број јединица из тога система нема готових еквивалената, па се стога прибегава стварању посебних симбола (често диграфских, па и триграфских) за њихово бележење у транскрипцији. Сваки језик ствара те симболе у складу са сопственим потребама и прилагођава их свом фонетском систему и ортографским конвенцијама. Отуда велико шаренило у избору решења графичког приказивања појединих арапских фонема. Та разноврсност или тачније, разнообличност постоји и у научним системима за транскрипцију (или транслитерацију) арапског писма, али ту се све више иде ка уједначавању на основу чврсто постављених начела, док је у практичној, свакодневној транскрипцији подложној разним симплификацијама и произвољним интервенцијама стање управо хаотично. У том хаосу могу се додуше назрети неке унутрашње законитости, али за такво уочавање потребно је неоправдано много труда и времена, као и много неизбежног претходног грешења. Знатно би оправданије било поћи од стварног арапског облика речи и од наших усвојених општих правописних одредаба, па на тај начин утврдити принципе фонетског транскрибовања елемената из арапског језика. Такав поступак, међутим, није једноставан. Велики број арапских речи (нарочито топонима и антропонима) већ се одомаћило у одређеном облику и суштински као такав постао део нашег језика и навика, нпр. *Каиро* (ар. al-Qâhira), *Насер* (ар. an-Nâsir), *Дамаск* (ар. Dimîšq), *Рабат* (ар. ar-Ribât), *Мароко* (ар. al-Mağrib), *Либан* (ар. Lubnân) итд. У оваквим случајевима није оправдано залагати се за ревизију транскрипције, јер наш правопис поштује већ уобличајене облике. Свакодневно смо пак сведоци уношења нових имена и назива са арапског језичког подручја у нашу појмовну и језичку стварност, нарочито током последњих деценија, у којима је арапски свет доживео буран преображај и кренуо путем свестране еманципације. Најчешће и по правилу средства јавног информисања играју одлучујућу улогу у овој области, па стога на њима лежи и велика друштвена одговорност правилног и правовременог утврђивања одговарајућих облика када се уводе у наш језик. Што верније и јединственије преношење за нас нових имена и назива из арапског подручја није најзначајнија, али свакако није ни најмање значајна страна те правилности којој треба тежити. Брзина и недостатак времена, ти стални пратиоци извештачког и новинарског посла, непознавање арапског језика, непостојање поузданих извора информација, нужно ослањање на извештаје страних агенција и локалне листове који излазе на страним језицима (а за које је карактеристична зачуђујућа недоследност транскрипције), све то ставља наше дописнике, коментаторе и публицисте у изразито неповољан положај. Тако је нпр. у извештајима о смени до које је под драматичним околностима дошло на саудијском престолу име новог краља код нас преношено као *Калид* и *Калед*, а тек знатно касније појавило се у правилном облику *Халид*. Име новог престолонаследника

јављало се у трима варијантама: *Фахед*, *Фахид* и *Фахд*, што све заједно указује на утицај језика посредника (у овом случају енглеског) приликом преузимања обавештења⁴.

Најбољи и најсигурнији пут отклањања постојећих препрека у стремљењу ка изворној информацији је учење арапског језика. Међутим, иако је то правац на коме треба упорно у најширем смислу настојати, нереално је из тог правца очекивати брзу и ефикасну помоћ у догледном временском периоду. Сматрали смо стога да од обједињеног приказивања најважнијих тешкоћа у транскрибовању елемената из арапског језика (посебно антропонима и топонима) може бити користи, као и да се за те тешкоће може понудити решење засновано на општим начелима нашег важећег правописа.

У првом делу овога рада обрађени су они арапски фонеме за које не постоје еквиваленти у српскохрватском језику, дата је њихова научна транскрипција (према ZDMG-систему), сажет фонетски опис, предлог како их треба код нас фонетски приказивати (јер научна транскрипција не долази у обзир за широку употребу ни у латиничким ни у ћириличким текстовима), а посебно је указано на различите постојеће транскрипције у страним језицима, што може да послужи као упутство и као упозорење на опрез приликом посредног преузимања арапских речи. После овога општег одељка размотрене су неке особености у области ономастике.

Консонанти

У овом прегледу приказани су само они арапски консонанти који не постоје у српскохрватском језику, као и они које европски језици махом садрже, али их представљају на различите начине, што има одраза и у транскрипцији (тј. *μ*, *ш* и сл.)⁵.

Транскрипцију у примерима које дајемо као илустрације треба схватити условно, јер ћемо тежити егзактнијој транскрипцији арапских дистинктивних елемената (вокалска дужина, удвојени сугласници, једначење сугласника у члану) и фонолошком представљању кратких вокала — не прејудуцирајући тиме колико ће таква решења бити прихватљива за широку употребу.

⁴ Могуће је указати и на друге примере неуједначености, па и погрешне транскрипције, али то заиста не би имало оправдања, јер је неповољно стање више него очигледно.

⁵ О арапској фонетици и фонологији, посебно о својствима консонантског система у целини вид.: W. Gairdner, *The Phonetics of Arabic*, London, 1925; J. Cantineau, *Cours de phonétique arabe in Études de linguistique arabe*, Paris, 1960 (прво издање овога курса изашло је у Алжиру 1941. год.); S. Moscati, *Il sistema consonantico delle lingue semitiche*, Roma, 1954. Упоредни поглед на арапски и српскохрватски консонантизам даје Т. Муфтић у раду *О арабизмама у српскохрватском језику*.

1. Интердентални спирант „t“ (сличан енглеском „th“ у речи think или шпанском „c“ у расiente) фонетски треба транскрибовати знаком *c*, нпр. *Tābit* > *Cābitū*, *Aṭ-Taʿālibī* > *Ac-Cālibi*, *at-tawṭa* > *ac-caura*. Најчешћа транскрипција овога гласа у енглеским и француским текстовима је „th“, од чега код нас углавном настаје *ш*. Занимљиво је да Арапи најчешће овим словом транскрибују грчки глас Θ. У руској ћирилици „t“ се приказује графемом „c“⁶.

2. Звучни интердентални спирант „d“ (сличан енглеском „th“ у that) треба транскрибовати са *з*, нпр. *Al-Qaddāfi* > *Ал-Каззāфи* (среће се и облик *Казафи*). Честа је транскрипција „dh“, што код нас доводи до преузимања поједностављене транскрипције *g*. Тако се име либијског председника уврежило у облику *Гагафи* на основу форме *Gadhafi*, а како оно стварно изгледа у арапском језику приказано је нешто више у научној транскрипцији.

3. Звучни емфатички интердентални спирант „z“ такође треба транскрибовати са *з*, нпр. *Hāfiṣ* > *Хāфиз*. Ова транскрипција је уобичајена у већини текстова, без обзира на језик којим су писани.

4. Звучни емфатички интердентални оклузив „ḏ“ треба фонетски транскрибовати са *g*, нпр. *ar-Riyāḏ* > *ар-Ријāг* (код нас усвојено без одређеног члана — *Ријаг*), *aḏ-Ḍaḥḥāk* > *аg-Даххāк*. Међу арабистима су вођене велике дискусије о правој природи и изговору овога гласа, који се по свему судећи током историје језика битно мењао (в. нпр. R. Blachère et M. Gaudefroy-Demombynes, *Grammaire de l'arabe classique*, Paris, 1966, 25), а и данас се у различитим дијалектима фонетски различито реализује.

5. Безвучни емфатички интердентални оклузив „ṭ“ треба приказивати помоћу знака *ш*, нпр. *aṭ-Ṭabaḡī* > *аш-Табарū*, *Ṭanṭa* > *Танūд*.

6. Безвучни емфатички алвеоларни спирант „ṣ“ фонетски се транскрибује са „с“, нпр. *Ṣāliḥ* > *Cāлих*, *Ḥimṣ* > *Химс* (код нас уобичајено *Хомс*). Ова фонема, популарно названа „тврдо с“ у француским текстовима обележава се каткад знаком „ç“, нпр. *Faṣṣal*, што у нашем језику треба преносити као *Фајсал* (или *Фејсал*).

7. Безвучни предњенепчани алвеоларни фрикатив „š“ (наше *ш*) треба фонетски транскрибовати знаком из нашег алфабета *ш*. У енглеским и француским текстовима доминира транскрипција „sh“ (у француским понекада и „ch“), а у немачким „sch“, нпр. *sheikh* > *шејх*, *Bashshār* > *Башиār*.

8. Звучни алвеоларни оклузивни африкат „ḡ“ (изговор између наших *ђ* и *џ*) треба представљати симболом *џ*, нпр. *al-Ḥaḡḡaḡ* > *ал-Хаџџаџ*,

⁶ Руској фонетској транскрипцији арапских речи треба поклонити пуну пажњу, јер је она веома уједначена и нуди решења која, због сродности српскохрватског и руског језика, и за нас могу бити од користи. У мањој мери то се односи и на друге словенске језике. В. Г. П. Сердюченко, *Русская транскрипция для языков зарубежного Востока*, Москва, 1967.

al-Ġāhiz > ал-Џахиз, ġabal > џабал. Ова фонема транскрибује се иначе у свету на различите начине, од којих су најзаступљенији „j“ (енглески, понекада и француски), „dj“ (претежно француски), „gi“ (италијански), „dsch“ (немачки), „j“ (шпански) и „g“ (ISO). Понекада се догоди да овај глас у једној синтагми буде транскрибован на два различита начина, као нпр. наслов листа *al-Fağr al-Giadid* (ал-Фаџр ал-Џаџид) у извештају угледног италијанског часописа *Oriente Moderno*, што само може да изазове забуну приликом преузимања података. Фонему „ğ“ карактерише разноврстан изговор у дијалектима арапског света. У Египту и неким суседним областима изговара се као „g“ (средњенепчано или задњенепчано), што се мора одразити и на транскрипцију имена и назива из египатске стварности, нпр. *Гамал* (ар. класично Ġamāl), *Наиџ* (ар. кл. Nağīb, енгл. транс. Naguib), *џабал* (ар. кл. ġabal), *ал-Гумхурија* (ар. кл. al-Ġumhūriyya, *Рејублика*, назив египатског дневног листа)⁷. Одступања фонетских реализација у другим дијалектима нису тако битна да би их требало приказивати у широкој транскрипцији.

9. Звучни фарингални спират „‘“ не транскрибује се у фонетској транскрипцији или се изражава одговарајућом вокалном вредношћу (најчешће је то *a*). Може се назначити и апострофом. Тако се назив познате сиријске политичке партије al-Ba‘t на Западу најчешће среће у облику al-Baath, а река на југу Марока Dar‘d позната је као Oued Draā (Oued је дијалектизам wed = река, написан на француски начин⁸).

10. На реду су три консонанта који се код нас обично доживљавају као „три врсте гласа *x*“. — Безвучни веларни спират „h“ (сличан немачком „ch“ у речи *doch* или холандском „ch“ у *acht*) треба представљати као *x*, нпр. *џауh* > *џајx* (или *џејx*), *Ибн Халдџн* > *Ибн Халџн*. Најраспрострањенија (углавном енглеска и француска) транскрипција овога гласа је „kh“, што је код нас махом преузимамо као *k*. Тако срећемо *калифа* (треба *халифа*), *Карџум* (треба *Харџум*), *шеик* (треба *шејx*), *Корасан* (треба *Хорасан* или *Хурасан*), *кедив* (треба *хедив*) итд. Наравно, већ увржене облике тешко је данас мењати. Поред наведене транскрипције, у немачким (нарочито старијим) текстовима јавља се „ch“, а у шпанским „j“. У самим арапским земљама, листови који излазе на страним језицима прихватају наведене неодговарајуће начине транскрибовања.

11. Безвучни фарингални спират „ħ“ треба такође представљати са *x* нпр. al-Ĥiğa > ал-Хџа, Nasan > Хасан.

12. Безвучни ларингални спират „h“ треба транскрибовати на исти начин као и два претходна гласа, тј. са *x*, нпр. ad-Dahnā > *аg-Дахнā*,

⁷ Овим питањем бави се и Славолуб Ђинђић у раду *Транскрипција шойонима са арајској језичкој подгрупа*, Глобус, 3, 1971, 91—95, и даје више примера.

⁸ О француским правилима за писање речи арапског порекла уопште в. R. Blachère et J. Sauvaget, *Règles pour éditions et traductions de textes arabes*, Paris, 1945. Сва правила која у овом приручнику предлажу двојица познатих оријенталиста нису у пракси прихваћена, али он може одлично послужити за сагледавање основних начела француског поступка и приступа том проблему.

Hišām > Хишām. Графем „h“ се каткада додаје на крај именица и придева (претежно женскога рода) како би се указало на специфичан изговор наставка који у класичном језику гласи „-atu⁽ⁿ⁾“, а који се у говору само наговештава. Тако је нпр. именица *halifatu*ⁿ (заступник, халифа, а и мушко лично име) представљана у облику *khalifah*, уместо *halifa* у научној или халифа у упрошћеној транскрипцији. Градић у близини Каира, чувен по оближњим пирамидама, чије име на арапском гласи ал-Джиза, или ал-Гиза (уколико се усвоји египатски изговор), најчешће се наводи у облику *Gizeh* (енгл. транскрипција). Завршни графем „h“ који садрже наведене именице не треба транскрибовати, али ту није лако постићи пуну доследност, јер једино познавалац арапског језика може у сваком случају утврдити да ли је у питању посебан транскрипциони знак или је глас „h“ саставни део речи⁹.

13. Звучни увуларни фрикатив „g“ треба фонетски представљати као *i*, нпр. *Gānim* > *Гāним*, *al-Garīb* > *ал-Гарīb*. Постоји у латиници и веома раширена транскрипција „gh“, коју треба избегавати, као и сва диграфска решења, нпр. *Maghreb*, *Ghazi*, *Baghdad*, *Benghazi* итд.; у свим наведеним случајевима исправно је употребити „g“ уместо „gh“.

14. Безвучни (по некимa звучни) увуларни емфатички оклузив „q“ транскрибује се као *k*, нпр. *Qāsim* > *Кāсим*, *al-qāfi* > *ал-кāфи*, *al-Quds* > *ал-Кудс* (арапско име Јерусалима). Има и других начина транскрибовања овога гласа: „k“ (в. нпр. *W. Wright, A Grammar of the Arabic Language*, Cambridge, 1933), па чак и „g“. У савременим дијалектима арапског света изговор ове фонеме веома варира од области до области, тако да представља изузетно значајан критеријум за дијалектолошка разврставања. Уопште узевши, у градским срединама, нарочито у Сирији и у Египту доминира изговор овога гласа као безвучног глоталног оклузива (нпр. 'alb уместо qalb, 'al уместо qāl итд.), што се каткада одражава у транскрибованим облицима. Међутим, ову особину локалног изговора не треба поштовати приликом преносења арапских речи у неки страни језик, јер може да доведе до забуне.

15. Билабијални спирант (полувокал) „w“ треба фонетски транскрибовати као *v* (изговара се као „w“ у енглеском), нпр. *Magwān* > *Марвāн*, *Walid* > *Валид*. За дифтонг „aw“ у највећем броју случајева одговара фонетска транскрипција *au*, нпр. *Tawfiq al-Hakīm* > *Тауфиќ ал-Хакīm*. Под утицајем карактеристичног сажимања овога дифтонга у неким арапским говорима (нарочито у Египту) појављује се и транскрипција *o*, нпр. *Акбар ел-јом* (египатски дневни лист) уместо *Ахбār ал-јаум* или *Абул Хол* (Сфинга, букв. „отац страха“) уместо *Абул хаул* итд.

⁹ Фехим Бајрактаревић налази да је овакво транскрибовање „практичније (бар за етимологију)“ и даје пример „*siḥā'a* (*siḥā'ah*)“, вид. Ф. Б.: *Абдулах Шкалић, Турцизми у српскохрватском језику, Сарајево, 1965*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, XXXII, 1—2, 1966, 115 (приказ). V. Monteil (*L'arabe moderne*, Paris, 1960, 3) даје предност транслитерацији (*hayāt a ne hayāh*).

16. Предњонепчани спирант (полувокал) „у“ треба фонетски транскрибовати са *j*, нпр. al-Isma'îliyya > ал-Исмаилија, al-Yaman > ал-Јаман (код нас усвојено као *Јемен*). У страним текстовима редовно се наилази на транскрипцију једнаку научној, тј. „у“, нпр. Yasser, Maumûn, Yazîd, beyt итд. Дифтонг „ау“ нормално је транскрибовати као *aj* или *ej*, нпр. al-Nagamaun > ал-Харамajn (или ал-Харамејн). Овај дифтонг се неретко транскрибује и са „ai“/„ei“ или „aï“/„eï“, нпр. Hussaîn, Veîbars, Imam al-Nagamaîn, Deilem, Zeîd итд., а аналогних појава има и у нашем језику (Хусеин и сл.). Понекад таква транскрипција потпуно одговара арапском облику, тј. у оним случајевима где није реч о дифтонгу, већ о сусрету двају вокала (хијатус који најчешће настаје због неизговарања, тј. због губитка гласовне вредности консонанта „хемзе“ —глоталног оклузива), нпр. Aîcha (ар. 'Â'îsha), где би наша фонетска транскрипција била Аиша, или Raïs (ар. ra'îs, вођа, лидер, тако су у арапском свету звали Насера), што би требало преносити као *raïc* (или *reïc*). Немогуће је, међутим, без изворног познавања арапског језика утврдити када је реч о дифтонгу, а када о хијатусу, тако да ово питање остаје извор могућих грешака. Срећом, случајеви хијатуса су сразмерно ретки, поготово у речима чија фреквенција доводи у обзир потребу транскрибовања.

Удвојени консонанти

У арапском језику чести су удвојени консонанти, у писму обележени посебним натписним правописним знаком, тзв. тешдидом. Удвајање консонаната има снагу дистинктивног обележја, па би било од информативног значаја приказивати га и у транскрипцији, нпр. Халла'îm, Хајјâм (за тачно писање имена великог персијског песника посебно се залагао проф. Фехим Бајрактаревић, в. нпр. његову студију *Хајјâм код нас*, *Анали Филолшког факултета*, 3/1963, Београд, 1965, 7—22), Амман, Цегга, Самарра, Хаџиџ итд. — ако би то допуштала општа правописна правила. Али без обзира на могућна начелна решења, код имена која су се већ усталила у једном облику није могуће вршити значајније накнадне промене. У складу са овим, творац ислама и даље ће се код нас звати Мухамед, а не Muhammed, Muhamad или сл., макар се у другим случајевима етимолшки исто име и друкчије транскрибовало¹⁰.

У појединим страним транскрипцијама (нарочито енглеској, француској и италијанској) постоји навика да се „s“ у међусамогласничком положају представља удвојено, како би се указало на то да га треба читати „c“, а не „z“, што би свакако за читаоце на појединим језицима

¹⁰ И у другим језицима Мухамедово име је током дугог историјског присуства попримло облике веома далеке од арапског оригинала, нпр. фр. Mahomet, ит. Maometto, шп. Mahoma и сл. Николе, међутим, не пада на памет да ту интервенише, јер реч је о сасвим особеном случају. С друге стране, не може се ни замислити име египатског државника Мухаммада Алија у француској транскрипцији Mahomet Ali.

било више него природно, нпр. Nasser (уместо Naser), Yasser (ум. Yaser), Assad (ум. Asad), Al-Siassa (ум. Al-Siasa), Hussein (ум. Husein) итд. Јасно је да у оваквим ситуацијама нема потреба за удвојеним представљањем *s* у нашој транскрипцији, јер оно није у вези са арапским оригиналом, већ једино са правописним конвенцијама језика посредника.

Вокали

Класични арапски језик познаје само три кратка и три дуга вокала (*a-â, i-î, u-û*) као фонемске вредности. Ситуација у том погледу суштински није измењена ни у савременом језику, мада у говорним дијалектима постоји читав низ фонетских реализација самогласника, посебно „а“, а у мањој мери и „у“. Наиме, у зависности од природе консонантског окружења и од неких других чинилаца, изговор вокала добија нарочиту боју. Тако се вокал „а“ јавља у читавом низу отворенијих и затворенијих нијанси између „а“ и „е“, а „у“ се каткада приближава вокалу „о“, који иначе у арапском језику као фонема не постоји (одатле води порекло нпр. и облик *Коран*, преко транскрипције *al-Qoḡān* и француског *Le Coran*, мада би у фонолошком смислу најправилније било *al-Quḡān*, што истовремено не значи да је тај облик најближи стварном изговору¹¹). Приликом транскрибовања арапских речи у начелу је најбоље поступити фонолошки, тј. сваки вокал представљати његовим основним графичким одређењем („а“, „у“, „и“) — ако немамо јасан разлог да одступимо од тога. Тиме се наравно одступа од стварног изговора, али се постиже већа уједначеност система и приближавамо се транслитерацији¹². У овом погледу не може се бити искључив. Уколико постоје могућности да се у сваком конкретном случају утврди права природа изговора, свакако је позитивно тај изговор поштовати¹³, као и онде где је већ раширен и прихваћен одређени начин приказивања вокала, као одраз стварног стања у говору. Понегде ће у питању бити и конвенција која нема подлоге у језичкој стварности, али толико јака да је просто илузорно покушавати исправити је.

¹¹ У вези са особинама вокалског система арапског језика в. С. Brockelmann. *Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen*, Berlin, 1968 — 1913, посебно I, J. Cantineau, *Cours de phonétique arabe*; о облику ал-Коран в. Ф. Бајрактаревих: *Абдулах Шкаљић, Турцизми у народном јовору и народној књижевности Босне и Херцеговине, Сарајево, 1957, ПКЈИФ, XXVI, 3—4, 1960, 335—336, (приказ)*. У немачком је уобичајено *Der Koran*, енглеском *The Koran*, руском *Коран*, талијанском *Il Corano*, шпанском *El Alcoran* итд., мада је било, и још увек има покушаја увођења облика за које се верује да су ближи арапском оригиналу, в. нпр. *Liste des traductions du Coran en langues européennes* in *Le Coran*, trad. M. Hamidullah, Paris, 1959, XLIV—LXVII.

¹² Баш имајући у виду начин бележења вокала, Кантино је арапско писмо назвао фонолошким, за разлику од хебрејског које је фонетско (*Cours de phonétique arabe*, 96).

¹³ За такав став залаже се др Теуфик Муфтић, в. *О арабизмима у српскохрватском језику*, стр. 18 нап. 12.: „Кратки вокал ‚fetha‘ обилежавали смо са ‚а‘ или ‚е‘ у складу са његовим стварним изговором, а не као што је уобичајено само са ‚а‘, што је учињено ради олакшања транслитерације.“

Посебну тешкоћу представља коришћење симбола „e“ за приказивање кратког арапског вокала „i“, на које често наилазимо у енглеским текстовима (нпр. Nasser за an-Nâsir, Yasser за Yâsir, Khaled за Hâlid, Hafez за Hâfiz). Овај поступак сасвим одговара правилима енглеске ортографије, али при преношењу на наш језик доводи до неоправдане замене вокалских вредности *e* и *u*, тако да су у нас уобичајени облици *Насер*, *Јасер*, *Калед*, *Хафез* и сл.

Арапски вокал „u“ Французи по правилу транскрибују са „ou“, што је у складу са њиховим правописом, па и о томе ваља водити рачуна када се арапски лексеми преносе у наш језик посредством француског, нпр. Beugouth = *Бејруџ*, Timour = *Тимур*, Abou-Talib = *Абу Талиб*, Ibn Khaldoun = *Ибн Халдун*, Boumediène = *Бумедијен*, чак и наслов листа који у Алжиру излази на француском језику гласи El-Moudjahid (*Борац*, ар. al-muġâhid).

С обзиром на чињеницу да у арапском језику вокалска дужина има самосталну вредност дистинктивног елемента, њено приказивање на одговарајући начин знатно би доприносило адекватности транскрипције. У области топонимије на ту потребу је указао др Славољуб Ђинђић¹⁴, а сигурно је да она постоји и у свим другим случајевима, посебно код антропонима. У сваком случају, колико буде могућно да се код нас означава арапска дужина, пожељно је водити рачуна о њеном адекватном представљању — помоћу знака дужине (нпр. *Бејруџ*, *Марса Мајруџ*, *Махмуд* итд.), а не удвајањем самогласника.

Одређени члан

Одређени члан који је у арапском језику представљен морфемом „al-“ интегрални је део речи и пише се заједно са њом у виду префикса, па га стога по правилу треба преносити и у транскрипцији, посебно код личних имена. Најбоље је повлаком одвајати члан од речи на коју се он односи, чиме се истовремено указује на непрекидност облика у арапском писму, на тесну везу двају сегмената, али и на границу између њих, нпр. *al-Asad*, *al-Фаџум*, *al-џабал* итд. Вокал „a“ који припада одређеном члану увек треба писати малим словом, сем наравно у случајевима када правописна правила српскохрватског језика захтевају другачије (на почетку реченице, топонима и сл.). Велики број елемената преузет је, међутим, и одомаћен у нашем језику без одређеног члана и у тој ситуацији не би имало смисла вршити насиље на већ створеним језичким навикама и упорно се залагати за спровођење начела доследног транскрибовања одређеног члана. Тако је нормално да речи *Медина*, *Насер*, *Ријад*, *Нил*, *Кунејџра*, *Јемен*, *Суган* и др. остану у облику који је опште прихваћен, а који није одвише удаљен од изворника.

Посебан проблем код транскрибовања одређеног члана „al-“ извире из фонетског закона о асимилацији гласа „l“ са извесним бројем

¹⁴ *Транскрипција топонима са арапској језичкој погрочја*, стр. 93; даје и неколико карактеристичних примера.

фонема, уколико се ове нају на почетку речи којој члан претходи. Арапи те консонанте називају „сунчева слова“ (има их 14), за разлику од „месечевих слова“. У питању су предњојезични сугласници (дентали, интердентали, затим „l“, „r“ и „n“). Глас „l“ из одређеног члана слива се са овим сугласницима и изговара у облику удвојеног, појачаног „сунчевог слова“, нпр. al-Sâdât > as-Sâdât, al-nâr > an-nâr, al-Nîl > an-Nîl, al-Rub' al-Hâlî > ar-Rub' al-Hâlî и сл. У писму, међутим, не долази до битних измена и оно конзервира стање од пре извршене фонетске промене, тј. l се у писму чува, тако да је графички облик свих речи са одређеним чланом типолошки јединствен. У вези са тим да ли овај фонетски закон треба преносити у транскрипцији и тиме приближити транскрибовани облик стварном изговору или пак применити начела транслитерације у циљу избегавања могућих грешака и веће уједначености, мишљења се разилазе¹⁵. Ниједна од двеју варијаната не може се сматрати погрешном. Спровођење фонетског начела изискује извесно познавање арапског језика, док је пресликавање арапске графици знатно једноставније и стога, можда, препоручљивије за најшире потребе. Најбитније је да се члан увек представља и то на уједначен и јединствен начин.

Ономасијка

Из сасвим разумљивих разлога лична имена су онај део језичког инвентара који најчешће бива преношен из једног језика у други, па сходно томе и из арапског у српскохрватски. Свакодневно у новинама читамо, а на радију и телевизији слушамо бројна имена арапских државника, политичара, уметника, спортиста, називе листова и новинских кућа, топониме¹⁶ и друго. Прво место неоспорно припада антропо-

¹⁵ С. Ђинђић сматра да „морамо водити рачуна о томе како Арапи изговарају овај члан“ и истиче да је „принцип у коме је заступљена асимилација правилан“, али наглашава да је и принцип транслитерације прихватљив, а да је најважније доследно спроводити онај за који се одределимо (*Транскрипција топонима са арапској језичкој њогручја*, стр. 94). V. Monteil (*L'Arabe moderne*, п. 3) такође даје предност асимилваном облику, шпански оријенталист Emilio Garcia Gomez (*Antologia arabe para principiantes*, Madrid, 1969) увек представља одређени члан у облику „al-“, на исти начин поступају и издавачи значајног приручника *The Cambridge History of Islam* (Cambridge, 1970), док редакција новог издања *Енциклопедије ислама* (енглеско и француско издање, Leiden-Paris, у току излагања) о овом питању није заузела јединствен став. Могуће би било навести читав низ примера у прилог једног или другог решења, али то није неопходно.

¹⁶ О топонимима је посебно писао др. С. Ђинђић у свом већ више пута помињаном раду *Транскрипција топонима са арапској језичкој њогручја*, тако да се на њима нећемо посебно задржавати, мада је и то тема која заслужује пуну пажњу. Последњих година запајају се позитивне тенденције знатно озбиљнијег и студиознијег прилажења области топонимике (посебно у картографији), јер њен је значај, између осталог, и војно-стратегијски. Тако у САД постоји посебна институција задужена за састављање својеврсног регистра, који треба да обухвати географске називе из читавог света, сређене у складу са одређеним нормативима. Посебна пажња посвећена је арапском свету (USA Board on Geographical Names).

нимима, па је потребно дати неколико основних података о структури арапског имена и о могућим начинима његовог што успешнијег преношења на наш језик.

Арапско име састоји се од неколико делова, тако да у целини може понекада да буде за наше појмове необично дугачко. Ово се посебно односи на средњовековни период. Главни елементи су *име* (ар. *ism*) које би одговарало нашем имену (нпр. *Мухаммад*, *Али*, *Анвар*, *Махмуд* итд.), затим део изведен према имену *најстаријеј сина* или симболично према неком другом својству (ар. *kunya*), нпр. *Абу Амр* („отац Амров“), *Абу Зајд* („отац Зајдов“), *Абу Нувџ* (букв. „отац дугих увојака“ тј. „онај који има дуге увојке“), *Ум Калсум* („мајка Калсумова“), *Ум Махмуд* („мајка Махмудова“) и сл. Овај део имена био је необично значајан у ранија времена и указивао је на друштвени престиж, као и на посебан однос према мушкој деци у Арапа. Патронимски део имена, који би одговарао нашем *презимену*, изражава се именицом *Ибн* (син) и именом оца, нпр. *Ибн Ханбал* („син Ханбалов“), *Ибн Халдун* („син Халдунов“), а код жена именицом *Бинт* (ћерка) и именом оца, нпр. *Бинт Сулајман* („ћерка Сулајманова“), *Бинт Хашим* („ћерка Хашимова“) и сл. Поред овог ужег дела имена постоји и *надимак* (ар. *laqab*) настао на основу неке телесне или карактерне особине, нпр. *ал-Цахиз* („Буљооки“), *ас-Саффах* („Крвави“ тј. „онај који пролива много крви“, надимак једног абасидског владара), *ал-Фарук* („Раздвајач“ тј. „онај који разликује истину од лажи“, надимак другог халифе Омара), *Сајф аг-Даула* („Сабља Државе“), *Нуруддин* („Светло Вере“) итд. Готово обавезни део имена чинила је, а и данас често чини тзв. *низба* (*nisba*), тј. додатак у виду односног придева који указује на место рођења, место смрти, место боравка, племенску припадност човека, као и на нека друга сталешка одређења. Оваквих додатака у склопу једног имена може да буде више, нпр. *ал-Узри* („Узрит“, који припада племену Узр), *ал-Маџриби* („Мароканац“, који је родом или пореклом из Марока или шире Магреба), *ал-Хамадани* („Хамаданац“, из града Хамадана), *ал-Куфи* („Куфски“, који се школовао у граду Куфи) итд. Примера ради навешћемо у целини име познатог арапског књижевника Цахиза (775—868), које гласи: *Абу Осман Амр Ибн Бахр ал-Цахиз ал-Кинани ал-Басри*, што би у преводу значило „Отац Османа Амр Син Бахра Буљооки Кинанит [племенска припадност] Басранац [по граду Басри, месту рођења и живота]“. У свакодневном животу, поготово данас, ретко наилазимо на арапско име у целини (сем у неким званичним документима). Неко је познат по имену и патрониму, неко по кунји или по надимку, а појединце опет знамо само по низби. Тај део имена по којем је личност знана (ар. *šuhra*) најчешће долази у обзир за транскрибовање. Сем општих правила за преношење елемената из арапског језика у наш, о којима је било речи у првом делу овога рада, а која природно важе и за имена, треба дати још неколико напомена с обзиром на посебност личних имена, као и

с обзиром на неке прилично укорене навике у области њиховог транскрибовања.

Аутори већ помињаног најновијег *Правовисној ђручника* дају прилично места „арапским и другим именима из оријенталних језика“ (стр. 116—117) и наводе више правила и упутстава о њиховом писању и деклинирању у нашем језику. Највећи део понуђених решења може се без резерве прихватити, тако да ће овде углавном бити додана која реч о појединим странама овога питања.

На страни 116. (тачка 212, а) пише: „Арапска и друга имена из оријенталних језика пишу се фонетски и најчешће се мијењају као и наша имена, а присвојни придјеви од њих творе се на исти начин: Хејкал — Хејкала . . . , Хејкалов; Садат — Садата . . . , Садатов; Аба-Абе . . . , Абин и др.“, а затим у виду напомене следи једно објашњење: „У агенцијским вијестима се арапска имена најчешће преносе према енглеском начину писања. Тако се у нашој штампи уобичајило да се и она имена која су код нас обична пишу према таквом начину: Абдел мј. Абдул, Анвар мј. Енвер, Гамал мј. Џемал, Јасер мј. Јасир, Касем мј. Касим, Насер мј. Насир и др.“

Ова напомена умесно скреће пажњу на појаву о којој смо и ми говорили, тј. на бројна искривљавања до којих долази услед посредног транскрибовања арапских речи, као што су у наведеном списку *Јасер, Касем, Насер*. Прецизирајмо, међутим, да су друкчије природе односи *Анвар:Енвер* и *Гамал:Џемал*, јер овде није у питању само енглески утицај, него долази до изражаја и тежња фонолошкој транскрипцији кратких вокала, у другом примеру и утицај египатског изговора гласа ѓ — а то су језичке реалности чији значај морамо признавати. Понекад долазе до изражаја ставови и поступци који иду предалеко у тежњи да се арапска имена преносе у облику који је настао дугом језичком еволуцијом и који она данас имају међу нашим Муслиманима. Такво схватање као да пориче аутентичност резултата вишевековних историјских кретања, на изванредан начин доводи у питање самосвојност културног идентитета наших Муслимана и прекомерним поједностављивањем несвесно своди односе на сагледавања по нечему блиска ирационалном религиозном екуменизму. Наравно, поједина муслиманска имена нису се битно изменила, тако да ће одговарати као еквивалент за арапске антропониме (нпр. *Мустафа, Ибрахим, Махмуд* и др.), али се ово не може ширити нпр. на тип *Али: Алија*¹⁷.

Практично се на исто своди и став по коме се у номинативу задржава *-и*, али се у промени примењује флексија женског рода.

¹⁷ На исти начин, ретко ће ко прихватити транскрибовање имена познатог уметника Питера Јустинова као Петар Јустинов. Сличне праксе је раније било, али она је одавно напуштена.

У литератури је до данас више пута указивано на ту распрострањену грешку, али она још увек није искорењена¹⁸, нарочито у издањима Исламске верске заједнице. Тако нпр. наслов недавно изашле прве књиге превода чувене збирке хадиса (исламска традиција) учењака Бухарија гласи *Сахихул-Бухари*, *Бухаријина збирка хадиса I*, (Сарајево, 1974), док у *Ријечи рецензенија* читамо: „... значај пријевода Бухарине збирке хадиса...“ (стр. 9). У самом тексту срећу се имена исламских правника и теолога у карактеристичном неправилном облику, нпр. Тирмизија (уместо Тирмизи), Шафија (уместо Шџафи), Хасан Басрија (ум. Хасан Басри), Сахтијанија (ум. Сахтијани) итд. На исти поступак наилазимо и у књизи (преведеној са француског): Др. Мухамед Хамидуллах, *Увод у Ислам* (Високо, 1973), као и у читавсм низу других издања која овом приликом нећемо наводити. Аутори *Правописној уџбеника* заузимају правилан став у вези са овим питањем (в. стр. 116, т. 212 б, 213).

Нешто је мање раширена појава приказивања арапских и неких других источњачких имена у облику карактеристичне персијске генитивне везе, тзв. изафета, мада за такву конструкцију нема никакве основе у оригиналној форми имена. Тако се могу срести варијанте: *Ибни Муса* (уместо *Ибн Муса*), *Ибни Румија* (ум. *Ибн Руми*), *Ибни Омер* (ум. *Ибн Омер*), *Ибни Сина* (ум. *Ибн Сина*) итд., где је морфем „-и“, обележје персијске генитивне везе, потпуно излишан.

Код појединих сложених арапских имена, у ствари генитивних веза, одређени члан „-al“ најбоље је спајати у транскрипцији са регенсом или ректумом конструкције, што и одговара стварном изговору¹⁹. Показаћемо то кроз неколико одговарајућих примера: ‘Abd^u al-Lâh („Роб Бога“) > ‘Abd ul-Lâh > изг. ‘Abdullâh > транс. *Абдуллах*; ‘Abd^u al-Mağîd („Роб Славног“ тј. Бога) > ‘Abd ul-Mağîd > изг. ‘Abdulmağîd > транс. *Абдул Маџид* (или *Абдулмаџид*); ‘Abd^u ar-Raĥmân („Роб Милостивог“ тј. Бога) > ‘Abd ur-Raĥmân > изг. ‘Abdurraĥmân > транс. *Абдурахман*; Nûr^u ad-Dîn („Светло Вере“) > Nûr ud-Dîn > изг. Nûruddîn > транс. *Нуруддин*; Şayf^u ad-Dîn („Сабља Вере“) > Şayf ud-Dîn > изг. Şayfuddîn > транс. *Сајфуддин*.

¹⁸ Вид. нпр. Ф. Бајрактаревић (приказ Шкаљијевог речника турцизама, ПКЈИФ, XXXII, 3—4, 120); „Као што сам против непотребних персијских (и других страних) конструкција у нашем тексту, тако не волим ни мењање мушких имена по угледу на женска. Шкаљић пише: по Салахији (373), по Ш. Самјији, по Салији, као што је пре стотинак година Стојан Новаковић у свом преводу Шерове *Ојшине књижевности* писао 'од Салије, по Низамији, у песмама Целаледина Румије'. Ја знам да се раније у нас писало (у Матици Српској и иначе) од Петефије и слично, али ко би сада смео рећи Aida од Verdiје, Tosca од Руссиније?!“; вид. такође наш приказ књиге *Бубулисјан Февзије* Мостарца (Сарајево, 1973), Мостови, 5, 19, 1974, 250.

¹⁹ О генитивној вези код арабизама у српскохрватском језику. в. Т. Муфтић, *О арабизима у српскохрватском језику*, стр. 24. Укратко о генитивној вези (status constructus) у арапском језику: Gérard Lecomte, *Grammaire de l'arabe*, Paris, 1968, 101—103.

Постоји више разлога који отежавају доследно спровођење транскрипције сложених арапских антропонима, а и топонима и других назива. Пре свега, велики број тих речи већ је усвојен на одређени начин и као такав је стекао „право грађанства“ у нашем језику, па је велико питање да ли би се евентуални захвати у смислу уједначавања показали оправдани. Затим, постојање наших муслиманских имена спонтано врши одређени утицај и наводи на „понашивање“ страних елемената у недозвољено високој мери. Најзад, и у самом арапском свету центрифугалне силе дијалекатских особености утичу на облик појединих имена и назива, што се мора одразити и у транскрипцији, уколико желимо да она буде верна и довољно информативна (веома су карактеристични апокопирани и синкопирани облици чести у земљама Магреба, нпр. $Abū > Wū$ — *Бурџаба*, *Бумедијен*, *Бушефлика* и сл., $wādi > wed$ итд. Без обзира на поменуте и непоменуте тешкоће и замке у транскрибовању арапских личних имена и назива, потребно је у њиховом преношењу (бар код новоприселих) поштовати одређена општа правила. Уколико се том послу буде прилазило стихијски и неприпремљено, што је код нас често био случај, наносиће се штета не само језичкој култури него понекад и поузданом и тачном информисању.

Дарко Танасковић

Прилози и дискусија

ЗАМЕНЕ АРАПСКИХ ГЛАСОВА У ТРАДИЦИОНАЛНИМ СРПСКОХРВАТСКИМ АРАБИЗМИМА

1. Проблем правилне замене арапских гласова наметнуо се језичким стручњацима још пре двадесетак година. Тако су, на пример, у загребачком Језику о овом питању писали А. Селмановић (*Арајска, йерзијска и шурска имена у нашем јисму и изјовору*, Језик III/3), Д. Брозовић (*Изјовор и шранскрипција оријенталних ријечи и имена*, Језик IV/3) и И. Смајловић (*О изјовору оријенталних ријечи и имена*, Језик IV/5). Међутим, најдаље је у томе отишао Т. Муфтић у раду *О арабизмима у српскохрватском језику* (Прилози за оријенталну филологију X—XI), износећи прегледно све рефлексе арапских гласова у српскохрватским арабизмима и промене које су настале у контакту са фонетиком нашег језика.

У српскохрватском језику постоји знатан број арабизама по-приманих у једном ширем временском распону и са више страна. Највећи број арабизама ушао је у лексички систем српскохрватског језика за време турске империје, ширењем ислама и са других страна. Известан